

1. Историјска перспектива. О узроку за настајање Српског језика најбоље говори сам Вук у првој реченици Предговора Рјечника: „Већ има близу иљада година како Србљи имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књизи немају правога свог језика!” Неколико страница даље, Вук каже и ово: „Ја сам из љубави к српскоме језику и из жеље да би му се што брже помогло, прије неколике године написао и издао на свијет Писменицу српскога језика [...] Из који сам узрока издао ову прву Српску граматику, из овије исти сво издајем и овај први Српски рјечник”. 1.1. Значај Рјечника и потреба за њим почетком XIX века. Срби су имали речнике и граматике и пре Вукових приручника, али у Рјечнику из 1818. године спроведена је Вукова језичка и правописна реформа, у чијој је суштини постављање народног језика у основицу књижевног језика. У овом делу дате су основе савременог српског књижевног језика и у коме је његов највећи значај. Према речима академика Павла Ивића „Вукова језичка револуција била је та која је српским масама скршила пут до писмености (у сваком смислу те речи). Ту се налази тежиште Вуковог дела демократизације наше културе”. П. Ивић сматра „да се не може навести ниједно друго дело у историји српске културе које би одиграло већу улогу као прекретница, као полагање темеља”. Народна књижевност, чији језик је Вуковим залагањем постао књижевни, остала би на периферији научних истраживања да је књижевни српски језик остао славеносрпски. Вук Караџић у Предговору Рјечника описује српску језичку ситуацију у време објављивања ове књиге и каже „ако се наш списатељ родио у вароши, он већ није ни чуо правога и чистога српског језика; ако ли се родио у селу, он је у ђетињству дошао у варош и онђе за 10–15 година учећи науке на туђим језицима, морао заборавити и мислити српски [...] По највише наши књижевника и веће госпоре српске по Маџарској кажу да је славенски језик [славеносрпски, Р.Д.] прави српски језик, а овај што њим говори народ (и они) да је само свињарски и говедарски језик и да је покварен од праога”. Вук се у Рјечнику послужио Аделунговим начелом Пиши као што говориш, тј. засновао је у Рјечнику фонолошки правопис, што је било револуционарно. По први пут је употребио своју азбуку и слова љ, њ, ђ, љ, ј, љ, ј. 1.2. Израда Рјечника. Вук је почео да скупља речи за Рјечник још 1813. године у Брзој Паланци, слушајући суђења сељацима и записујући речи које они користе. Године 1815, на наговор Јернеја Копитара, словеначког слависте који је живео и радио у Бечу, Вук је добио јак импулс да се посвети писању речника. Рад на Рјечнику Вук је започео у Бечу, али је ускоро наставио тај посао у сремском манастиру Шиншатовац, где му је домаћин био Лукијан Мушчки, архимандрит и песник. Замолно је Копитар да му у Шиншатовац пошаље старије речнике – Студејев, Јамбрешћев, Делабелни, Белостенчев, као и Речник Руске академије. Из тих речника преузимао је оне речи које је чуо у српском народу. Замисао да речник не буде само лексикографско већ и етнографско и фолклорно дело припадала је Јернеју Копитару. Предлагао је Вуку да његов речник по свему личи на један речник новогрчког језика који се 1815. године израђивао у Цариграду и који је биловао етнографским подацима. Због тога је и Вук, ради бољег разумевања неких речи, уносио и народне пословице, заговетке, песме, описивао обичаје и веровања. Године 1816. Вук се враћа у Беч са прикупљеним речничким материјалом, а затим, заједно са Копитаром, наставља рад на речнику. Стају се сваке вечери у кући Константина Емануела Ђике. У писму Лукијану Мушчком Вук каже: „Од 6 сати до 8 прегледамо Српски рјечник и додајемо му шта треба. Пред нама стоје два астаљекст kataloga (или стола, астал сам од вас у Срему научно) и на њима велики Аделунг у четири тома и Шелер у пет томова латинских и два немачка”. Вук је читао Копитару речи и објашњавао му њихово значење, а Копитар их је преводио на немачки и латински језик. Првобитна идеја била је да се речи превде на немачки и италијански језик, али се од ње одустало. Када је Српски рјечник био завршен, требало је много времена да се објави. Иако је Вук окупио доста преумераната, то није било довољно за штампање. Осим тога, проблем је представљао и његов револуционисани правопис за који је било немогуће пронаћи штампарију у Бечу. После многобројних недаћа, Српски рјечник објављен је 1818. године у Бечу. 1.3. Пријем Рјечника. Према оцени академика Павла Ивића, „три су ствари у Рјечнику могле изазвати озбиљно негодовање присталица правца којим се у српској књижевности до тада ишло. То су: народни језик очишћен од црквенословенских елемената, револуционисани правопис и јекаско начређе. Међутим, када се Рјечник појавио, нису ово били поводи за најачу вичу. Највише пажње и готово једнодушно згражање у српском друштву привукле су две поједности од рефререзредног значаја: латинична јота у Вуковој ћирилици и многобројни немачки изрази”. 4. Друго издање Рјечника (1852). Вук је објавио и друго издање Рјечника. Било је то 1852. године. Многи сматрају да то није само ново издање Рјечника, већ нова књига. Док се Рјечник из 1818. године заснива на тришћом говору, Рјечник из 1852. године заснива се и на другим дијалектима српског језика, чиме и књижевни српски језик добија надијалекатски карактер. Увећан је и број обрађених речи. У првом издању има 26.270 речи, а у другом око 47.500 речи. Даље, у периоду између 1818. и 1852. Вук је путовао по земљама где живе Срби: Војводини, Угарској, Србији, Славонији, Хрватској, Боки, Црној Гори. За лексикографију нарочито је значајно његово велико путовање 1834–1835. по Приморју. У Предговору другом издању Рјечника Вук пише „Ја сам оне ријечи што су наштампане прије доносио амо у глави, пак сам их после пишао како сам их се могао опомињати; ове пак што се сад додају купно сам онда по различнијем крајевима народа нашега, и овога посла ради путовао сам којекуда, као н.п. у Хрватску, Далмацију, Дубровник, Боку и Црну Гору”. На овом путовању Вук је добио прилику да проучи живи, говорни српски језик и да се изгради као лексикограф и скупљач народних умотворина. 2. Друго издање Рјечника избачена је општена лексика, која је изазвала много негодовања када се појавила у првом издању. Увећан је број турцизма са 2.500 на 3.500. И док је у првом издању Рјечника, управљајући се говором свог родног села Тришћа, Вук дословно елиминисао фонему х у народним речима (спирма, ора), спроводио тзв. најновије јотоване (ћерати, ћевојка), претварао ми у ми (млого), у ви (тавица) или у мљ (сумља), у другом издању све је ово изменио под утицајем дубровачког говора и говора муслимана у босанским градовима. У изради другог издања Вуку је помагао знаменити српски лингвиста Ђуро Даничић. Даничић је редговао цео рукопис другог издања, укључујући и латински и немачки текст, а посредовао је и при увођењу четвороакцентске норме у Рјечник из 1852. Рад на Вуковом Рјечнику Даничићу је помогао да формира сопствену концепцију речника, реализовану у његова два остварења: Речнику из књижевних старина српских и Рјечнику Југословенске академије (слова: А–чобо). На речничкој платформи Расковник данас постоји и дигитализована верзија оба издања Вуковог Рјечника: <http://raskovnik.org/>. Речник је дигитализован у оквиру пројекта Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала Појмовник српске културе, чији је послалац Етнографски институт САНУ. 2. Грађа. Према анализи М. Поповића, међу 26.270 речи из Вуковог Рјечника, већину сачињавају речи из Вуковог родног краја, али има и преко двеста речи из Војводине, око шездесет речи из Србије (без Вуковог родног краја), педесетак из Босне и Херцеговине. Већина црквенословенских речи су рускословенског порекла (живоначални, блажени, изумишатијачи, двери, чест). Ове речи Вук је преузео из манастирских књига у Шиншатовцу, а неколико српкословенских преузео је непосредно из народа или од тропашких калуђера. Једна од великих замерки на рачун Вукове језичке реформе, па и његовог Рјечника била је да у народном језику нема довољно речи за апстрактне појмове. Међутим, руска лингвисткиња Галина Тјашко запажа да у Рјечнику из 1818. године има на стотине апстрактних речи: страх, јад, бол, туга, вера, зло, благо итд. Примећује, да су то углавном просте речи, а да међу изведеницама нема много оних са апстрактним значењем. Миодраг Поповић је пребројао око сто педесет апстрактних речи у Рјечнику, а међу њима има и простих и оних које су настале творбом речи: безумље, домислити, жалост, заборав, завичај, збор, знање, злочинство, истина, милост, мисао, неправда, опрез, памет, поштење, правда, радост итд. У

СРПСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОД ВУКА ДО ДАНАС СЕРБСКА ЛЕКСИКОГРАФИЈА ОТ ВУКА ДО СОВРЕМЕННОСТИ

КАТАЛОГ ИЗЛОЖБЕ КАТАЛОГ ВЫСТАВКИ

**УРЕДНИЦИ:
РЕДАКТОРЫ:**

**Милосав Тешић
Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић**

**СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
САВЕЗ СЛАВИСТИЧКИХ ДРУШТАВА СРБИЈЕ**

БЕОГРАД, 2018

Каталог издају

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ САВЕЗ СЛАВИСТИЧКИХ ДРУШТАВА СРБИЈЕ

Уредници Каталога

Милосав Тешић
Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић

Аутори Каталога

Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић
Виктор Савић
Ана Мацановић
Татјана Ружин Ивановић
Александар Милановић
Снежана Петровић
Весна Николић
Рада Стијовић
Владан Јовановић
Наташа Вуловић
Наташа Миланов
Милена Јакић
Ненад Крцић
Валентина Илић
Ђорђе Оташевић
Васа Павковић
Јелена Јанковић
Неђо Јошић
Ана Барбатесковић

Рецензенти Каталога и изложбе

Предраг Пипер
Даринка Гортан Премк

Графички дизајн Каталога

Небојша Боба Васиљевић

Преводиоци на руски језик

Ана Ведјајева / Анна Ведеяева
Александра Матрусова
Јелена Сагалович / Елена Сагалович
Олга Сарајкина / Ольга Сарайкина
Вукосава Ђапа Иветић

Лектори

Валентина Илић
Ненад Крцић
Весна Николић
Бојана Тодић

Порекло илустрација

Библиотека Катедре за српски језик
са јужнословенским језицима Филолошког
факултета УБ
Библиотека Института за српски језик САНУ
Илустрације скениране у Универзитетској
библиотеци „Светозар Марковић” Београд

Изложбу приређује

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
Галерија науке и технике

Аутори изложбе

Рајна Драгићевић
Ненад Ивановић

Дизајн и техничка реализација изложбе

Озарија Марковић Лашић
Небојша Боба Васиљевић

Сарадници на организацији изложбе

Бојана Божић-Хреља
Андреа Раичевић

ИЗЛОЖБА СЕ ПРИРЕЂУЈЕ
ПОВОДОМ XVI МЕЂУНАРОДНОГ
КОНГРЕСА СЛАВИСТА,
КОЈИ СЕ ОДРЖАВА У БЕОГРАДУ
ОД 20. ДО 27. АВГУСТА 2018.

Конгрес организује

Међународни комитет слависта
Бошко Сувајцић, председник Међународног
комитета слависта

Савез славистичких друштава Србије
Рајна Драгићевић, председник Савеза
славистичких друштава Србије

Суорганизатори Конгреса

Филолошки факултет УБ
Љиљана Марковић, декан Филолошког
факултета
Српска академија наука и уметности
Владимир Костић, председник САНУ

Организациони одбор Конгреса

Вељко Брборић, председник
Организационог одбора
Вукосава Ђапа Иветић, секретар
Организационог одбора
Љиљана Марковић
Бошко Сувајцић
Љиљана Бајић
Петар Буњак
Рајна Драгићевић
Александар Милановић
Александра Корда Петровић
Јасмина Митровић Марић

Технички секретари Организационог одбора Конгреса

Наташа Станковић Шошо
Мина Ђурић
Тања Ракић
Катарина Беговић
Бранко Вранеш
Никола Радосављевић
Стефан Милошевић
Лариса Малић
Снежана Кутрички

Реализацију изложбе помогли

Градски секретаријат за културу
града Београда
Министарство просвете,
науке и технолошког развоја
Савез славистичких друштава Србије

ПРЕДГОВОР	9
ПРЕДИСЛОВИЕ	9
РАЈНА ДРАГИЧЕВИЋ	
РАЈНА ДРАГИЧЕВИЧ	
Вук Стефановић Караџић, <i>Српски рјечник исцџокован њемачким и латинским ријечма</i> , Беч, 1818.	21
ВИКТОР САВИЋ	
ВИКТОР САВИЧ	
<i>Рјечник из књижевних сџарина српских</i> . Написао Ђ. Даничић. Дио први (а – к) – Дио трећи (р – љ). У Биограду, у Државној штампарији, 1863–1864.	35
АНА МАЦАНОВИЋ	
АНА МАЦАНОВИЧ	
<i>Рјечник хрватскога или српскога језика</i> Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti	51
НЕНАД ИВАНОВИЋ	
НЕНАД ИВАНОВИЧ	
<i>Речник српскохрватској књижевној и народној језика</i> Српске академије наука и уметности	65
НЕНАД ИВАНОВИЋ, НАТАША МИЛАНОВ	
Лексикографија српског књижевног језика – лексикографски програм у Матици српској	81
НЕНАД ИВАНОВИЧ, НАТАША МИЛАНОВ	
Лексикографија српског литературног језика – лексикографска програма Матице српској	81
НЕНАД ИВАНОВИЋ	
Описни речници савременог српског језика – ауторски приступ	97
НЕНАД ИВАНОВИЧ	
Дескриптивне словари савременог српског језика – ауторски приступ	97
ТАТЈАНА РУЖИН ИВАНОВИЋ	
Двојезични речници	113
ТАТЈАНА РУЖИН-ИВАНОВИЧ	
Двујезичне словари	113
АЛЕКСАНДАР МИЛАНОВИЋ	
Историјски речници	129
АЛЕКСАНДАР МИЛАНОВИЧ	
Историчке словари	129
СНЕЖАНА ПЕТРОВИЋ	
Етимолошки речници	141
СНЕЖАНА ПЕТРОВИЧ	
Етимолошке словари	141
ВЕСНА НИКОЛИЋ	
Деривациони речници	155
ВЕСНА НИКОЛИЧ	
Словообразоватељне словари	155
РАДА СТИЈОВИЋ	
Дијалекатски речници	169
РАДА СТИЈОВИЧ	
Диалектне словари	169
ВЛАДАН ЈОВАНОВИЋ	
Термиолошки речници	189
ВЛАДАН ЈОВАНОВИЧ	
Термиолошке словари	189
НАТАША ВУЛОВИЋ, НАТАША МИЛАНОВ	
Фразеолошки речници	203
НАТАША ВУЛОВИЧ, НАТАША МИЛАНОВ	
Фразеолошке словари	203

МИЛЕНА ЈАКИЋ Фреквенцијски речници	217
МИЛЕНА ЈАКИЧ Частотные словари	217
РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ Асоцијативни речници	233
РАЈНА ДРАГИЧЕВИЧ Ассоциативные словари	233
НЕНАД КРЦИЋ Синонимски речници	245
НЕНАД КРЦИЧ Словари синонимов	245
ВАЛЕНТИНА ИЛИЋ Правописни и граматички речници	259
ВАЛЕНТИНА ИЛИЧ Орфографические и грамматические словари	259
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ Речници страних речи	275
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЧ Словари иностранных слов	275
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЋ Речници нових речи	293
ЂОРЂЕ ОТАШЕВИЧ Словари неологизмов	293
ВАСА ПАВКОВИЋ Речници језика писаца	305
ВАСА ПАВКОВИЧ Словари языка писателей	305
ЈЕЛЕНА ЈАНКОВИЋ Митолошки и фолклорни речници	315
ЈЕЛЕНА ЈАНКОВИЧ Мифологические и фольклорные словари	315
НЕЂО ЈОШИЋ Ономастички речници	329
НЕЂО ЈОШИЧ Ономастические словари	329
НЕНАД КРЦИЋ Тематски речници	341
НЕНАД КРЦИЧ Тематические словари	341
ВЕСНА НИКОЛИЋ Речници жаргона и табуизиране лексике	355
ВЕСНА НИКОЛИЧ Словари жаргонной и табуированной лексики	355
АНА БАРБАТЕСКОВИЋ Електронски речници	369
АНА БАРБАТЕСКОВИЧ Электронные словари	369
СПИСАК РЕЧНИКА И ПУБЛИКАЦИЈА СА ЛЕКСИКОГРАФСКОМ ГРАЂОМ	387
СПИСОК СЛОВАРЕЙ И ПУБЛИКАЦИЙ С ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИМ МАТЕРИАЛОМ	387

Историска ерспектива. О узроку за настајање Српског рјечника најбоље говори сам Вук у првој реченици Предговора Рјечника: „Већ има близу иљада година како Србљи имају своја слова и писмо, а до данас још ни у каквој књизи немају правога свог језика!“ Неколико страница даље, Вук каже и ово: „Ја сам из љубави к српскоме језику и из жеље да би му се што брже помогло, прије неколике године написао и издао на свијет Писменицу српскога језика [...] Из који сам узрока издао ону прву Српску грама-тику, из оније исти ево издајем и овај први Српски рјечник“.

1.1. Значај Рјечника и потреба за њим почетком XIX века. Срби су имали речнике и граматике и пре Вукових приручника, али у Рјечнику из 1818. године спроведена је Вукова језичка и правописна реформа, у чијој је суштини постављање народног језика у основу књижевног језика. У овом делу дате су основе савременог српског књижевног језика и у томе је његов највећи значај. Према речима академика Павла Ивића „Вукова језичка револуција била је та која је српским масама скратила пут до писмености (у сваком смислу те речи). Ту се налази тежиште Вуковог дела демократизације наше културе“. П. Ивић сматра „да се не може навести ниједно друго дело у историји српске културе које би одиграло већу улогу као прекретница, као полагање темеља“. Народна књижевност, чији језик је Вуковим залагањем постао књижевни, остала би на периферији научних истраживања да је књижевни српски језик остао славеносрпски. Вук Караџић у Предговору Рјечника описује српску језичку ситуацију у време објављивања ове књиге и каже „ако се наш списатељ родно у вароши, он већ није ни чуо правога и чистога српског језика; ако ли се родно у селу, он је у ћетињство дошао у варош и онје за 10–15 година учећи науке на туђим језицима, морао заборавити и мислити српски [...] По највише наши књижевника и веће госпoде српске по Маџарској кажу да је славенски језик [славеносрпски, Р. Д.] прави српски језик, а овај што њим говори народ (и они) да је само свињарски и говедарски језик и да је покварен од првога“. Вук се у Рјечнику послужио Аделунговим начелом Пиши као што говориши, тј. засновао је у Рјечнику фонолошки правопис, што је било револуционарно. По први пут је употребно своју азбуку и слова љ, њ, ђ, њ, ј, љ, љ.2. Израда Рјечника. Вук је почео да скупља речи за Рјечник још 1813. године у Брзој Паланци, слушајући суђења селацима и записујући речи које они користе. Године 1815, на наговор Јернеја Копитара, словеначког слависте који је живео и радио у Бечу, Вук је добио јак импулс да се посвети писању речника. Рад на Рјечнику Вук је започео у Бечу, али је ускоро наставио тај посао у српском манастиру Шипатаовац, где му је домаћин био Лукијан Мушићин, архимандрит и песник. Замолито је Копитара да му у Шипатаовац пошаље старије речнике – Студијев, Јамбрешинеџ, Делабелин, Белостечев, као и Речник Руске академије. Из тих речника преузимао је оне речи које је чуо у српском народу.Замисао да речник не буде само лексикографско већ и етнографско и фолклорно дело припадала је Јернеју Копитару. Предлагао је Вуку да његов речник по свему личи на један речник новогрчког језика који се 1815. године израђивао у Цариграду и који је обиловао етнографским подацима. Због тога је и Вук, ради бољег разумевања неких речи, уносио и народне пословице, загоњетке, песме, описивао обичаје и веровања.Године 1816. Вук се враћа у Беч са прикупљеним речничким материјалом, а затим, заједно са Копитаром, наставља рад на речнику. Састају се сваке вечери у кући Константина Емануела Бике. У писму Лукијану Мушићком Вук каже: „Од 6 сати до 8 прегледамо Српски рјечник и долажемо му шта треба. Пред нама стоје два асталекст каталога (или стола, астал сам од вас у Срењу научио) и на њима велики Аделунг у четири тома и Шелер у пет томова латинског и два немачка“. Вук је читао Копитару речи и објашњавао му њихово значење, а Копитар их је преводио на немачки и латински језик. Првобитна идеја била је да се речи превде на немачки и италијански језик, али се од ње одустало.Када је Српски рјечник био завршен, требало је много времена да се објави. Иако је Вук окупио доста преумераната, то није било довољно за штампање. Осим тога, проблем је представљао и његов револуционисани правопис за који је било немогуће пронаћи штампарију у Бечу. После многобројних неуспеха, Српски рјечник објављен је 1818. године у Бечу, 1.3. Пријем Рјечника. Према опени академика Павла Ивића „...три су ствари у Рјечнику могле изазвати озбиљно негодовање присталица правца којим се у српској књижевности до тада ишло. То су: народни језик очистићен од црквенословенских елемената, револуционисани правопис и јеканско наређе. Међутим, када се Рјечник појавио, нису ово били поводи за највишу оцену. Највише пажње и готово једнодушно тражење у српском друштву привукле су две појединости од трећеразредног значаја: латинична јрфа у Вуковој ћирици и многобројни нечисти изрази“.4. Друго издање Рјечника (1852). Вук је објавио и друго издање Рјечника. Било је то 1852. године. Многи сматрају да то није само ново издање Рјечника, већ нова књига. Док се Рјечник из 1818. године заснива на тршњском говору, Рјечник из 1852. године заснива се и на другим дијалектима српског језика, чиме и књижевн српски језик добија наддијалекатски карактер. Увећан је и број обрађених речи. У првом издању има 26.270 речи, а у другом око 47.500 речи. Даље, у периоду између 1818. и 1852. Вук је путовао по земљама где живе Срби: Војводини, Угарској, Србији, Славонији, Хрватској, Боку, Црној Гори. За лексикографију нарочито је значајно његово велико путовање 1834–1835. по Приморују. У Предговору другом издању Рјечника Вук пише „Ја сам оне рјечи што су наштампане прије дошло амо у главни, пак сам их послејте писао како сам их се могао опомињати; ове пак што се сад долажу кулно сам одавно по различнијем крајевима народа нашега, и овога посла ради путовао сам којекула, као и н.п. у Хрватску, Далмацију, Дубровник, Боку и Црну Гору“. На овом путовању Вук је добио прилику да проучи живи, говори српски језик и да се изгради као лексикограф и скупљач народних умотворина.3 друго издање Рјечника изабачена је опседна лексика, која је изазвала много негодовања када се појавила у првом издању. Увећан је број туризмама са 2.500 на 3.500. И док је у првом издању Рјечника, управљајући се говором свог родног села Тршница, Вук дословно елиминисао фонему х у народним речима (сиром, ора), спроводио тзв. најновије јотовање (ћерати, ћевојка), прегварао нл у мл (моги), у ви (тавинца) или у мљ (сумља), у другом издању све је ово изменио под утицајем дубровачког говора и говора муслимана у босанским градовима. У изради другог издања Вуку је помагао знаменити српски лингвиста Ђуро Даничић. Даничић је редиговао цео рукопис другог издања, укључујући и латински и немачки текст, а посредовао је и при увођењу четворокласнатеке норме у Рјечник из 1852. Рад на Вуковом Рјечнику Даничићу је помогао да формира сопствену концепцију речника, реализовану у његова два остварења: Речнику из књижевних старина српских и Рјечнику Југославенске академије (слова: А–чoбo).На речничкој платформи Расковник данас постоји и дигитализована верзија оба издања Вуковог Рјечника: http://raskovnik.org/. Речник је дигитализован у оквиру пројекта Интердисциплинарно истраживање културног и језичког наслеђа Србије и израда мултимедијалног интернет портала Појмовник српске културе, чији је носилац Етнографски институт САНУ. 2. Грађа. Према анализи М. Поповића, међу 26.270 речи из Вуковог Рјечника, већину сачињавају речи из Вуковог родног краја, али има и преко двеста речи из Војводине, око шездесет речи из Србије (без Вуковог

родног краја), бесесетак из Босне и Херцеговине. Већина црквенословенских речи су рускословенског порекла (живоначални, блажени, изумињајушчи, двери, чест). Ове речи Вук је преузео из манастирских књига у Шипатаову, а неколико српскословенских преузео је непосредно из народа или од тропишких калуђера. Једна од великих замерки на рачун Вукове језичке реформе, па и његовог Рјечника била је да у народном језику нема довољно речи за апстрактне појмове. Међутим, руска лингвисткиња Галина Јванко запажа да у Рјечнику из 1818. године има на стотине апстрактних речи: страх, јад, бол, туга, вера, зло, благо итд. Примећује, међутим, да су то углавном просте речи, а да међу извезеницама нема много оних са апстрактним значењем. Миодраг Поповић је пребројао око стот педесет апстрактних речи у Рјечнику, а међу њима има и простих и оних које су настале творбом рени: безумље, домислити, жалост, заборав, завичај, збор, знање, злочинство, истина, милост, мисао, неправда, опрез, намет, поштење, правда, радост итд. У Рјечнику је богато приказана лексика из народног свакодневног живота, из фолклора, земљорадње и сточарства. Рјечник је оскудан у ефери географских назива, али богат личним именима. Меша Селимовић је запазио да највише синонима у Рјечнику имају речи за важне појаве и радње из свакодневног живота, као што су глаголи: рука, најести се, тући, ударити, јадан итд. М. Поповић наводи мноштво синонима за придев луд, велики број глагола који се одnose на Бес, ћердесет шест речи мотивисаних именицом Бог (Богоје, Богољуб, Богомоља, Богорачити, божи, бојур, побожан итд.), исто толико деривата именне врсте (кретни, скретни, покрштеник, укретити, раскретити итд.). Вуков савременик Јован Стејић изнео је 1849. године неке речи којих нема у Вуковом Рјечнику: способност, строгост, благост, садашњост, прошлост, раскошност, доказ, круг, позив, услов, повод, победа, невин, порочан, савестан, казнити, одобрити итд. Културолошки сегменти Рјечника. Као објашњења уз обраду неких речи, Вук је често описивао српске обичаје, веровања, али и народне умотворине. Стручњаци за књижевност уочили су да су у Рјечнику забележене све књижевне врсте народне књижевности: изреке (благослови, поздравни, заклетве), клетве, загоњетке, пословице, тужбалице, молитве, беседе (здравнице), лирске песме, епски фрагменти, анегдоте, шаљиве приповетке, легенде, демонолошка предања, ругалице итд. Вредност фолклорне грађе у Рјечнику први је осетио сам Вук, који је пред крај живота саставио дело Живот и обичаји народа српскога (обј. постхумно 1867). У то дело ушао је Вуков избор текстова о народном животу из Рјечника.

Академик Миро Вуксановић, свестан велике књижевноуметничке и културолошке вредности коју имају такви садржаји за српску књижевност и културу, објавио је 2012. године Српски рјечник или азбуџни роман. Ово дело састоји се од оних Вукових одредница уз које је он написао неку народну умотворину, анегдоту или причу. А. Тојковић, музиколо, запажа да се на основу података из Рјечника могу груписати инструменти по данашњој научној подели на удараџе, дувачке и жичане и да се тиме може показати да је Вук забележио све главне музичке инструменте који су се у то доба употребљавали у српским крајевима. М.

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић, Рада Стијовић

Рада Стијовић

Рада Стијовић

Институт за српски језик САНУ

Институт за српски језик САНУ

Дијалекатски речници

Диалектныe словари

1. *Историјајџи – ѿочеци*. Прво издање *Српској рјечника* Вука Караџића (1818), чији је језик постављен у темеље савременог српског књижевног језика, био је уједно и први српски дијалекатски речник. То је, у највећој мери, речник говора Вуковог родног Тршића, говора који је у свом памћењу и језичком осећању носио сам Вук. Лишен књишких елемената, *Рјечник* доноси лексику сеоске средине, богату, пре свега, терминологијом материјалне културе – сточарства и земљорадње, одевања и обувања, посуђа и јела, разних заната. *Рјечник* садржи и лексеме које нас обавештавају о друштвеним односима, а богато је заступљена и војна терминологија, која говори о Србима устаницима у Турској и граничарима у Аустрији тога времена. *Рјечник* није сасвим лишен ни апстрактне лексике, као ни израза који су из црквеног језика продрли у народни говор. Дијалекатски карактер му дају и поједине фонетске дијалекатске црте које је Вук у другом издању *Рјечника* напустио, одступајући од „начела монолитне дијалекатске базе књижевног језика” (Ивић 1991: 69–71, 143–157).

Све време од Вука до данас непрекинуто траје интересовање за дијалекатску лексику. Друштво српске словесности упутило је 1855. године позив ученим људима да, ради израде српског речника и српске граматике,

1. *Историческиј обзор – начало*. Первoе издање словаря *Српски рјечник <Сербский словарь>* Вука Караџича (1818), язык которого положен в основу современного сербского литературного языка, был одновременно и первым сербским диалектным словарем. Это в значительной мере язык говора родного селения Вука – Тршича, говора, носителем которого в своей памяти и языковом чутье был сам Вук. Лишенный книжных элементов *Словарь* содержит лексику деревенской среды, богатую, прежде всего, терминологией материальной культуры – скотоводство и земледелие, одежда и обувь, кухонная утварь и пища, различные ремесла. *Словарь* содержит также и лексемы, которые информируют нас об общественных отношениях, а также в нем богато представлена военная терминология, свидетельствующая о сербских повстанцах в Османской империи и граничарах в Австрии того времени. Нельзя сказать, что в *Словаре* полностью отсутствует абстрактная лексика, или выражения, которые из церковного языка проникли в народную речь. Диалектный характер ему придают и отдельные фонетические диалектные черты, которые Вук во втором издании *Словаря* исключил, отступая от «принципа монолитной диалектной базы литературного языка» (Ивић 1991, 69–71, 143–157).

На протяжении всего этого времени, от Вука до сегодняшнего дня, не ослабевает интерес к диалектной лексике. Общество сербской словесности в 1855 году обратилось к образованным людям с призывом собирать народные слова, которых нет в *Словаре* Вука, для составления сербского сло-

прикупљају речи у народу које се не налазе у Вуковом *Рјечнику*. Предлог да се отпочне купљење грађе из народних говора, а за потребе израде *Речника народној књижевној језика српској* упутио је 1893. и Стојан Новаковић. Од тада су читавих сто година у Лексикографски одсек САНУ, данашњи Институт за српски језик САНУ, пристизале збирке речи са читавог штокавског подручја. Данас их има око 300 и речи из њих уносе се у *Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ*. Све су диференцијалне, јер им је намена била да допуне постојеће лексичке ризнице српског језика, а не да прикажу лексички систем одређеног говора. Такве су и збирке речи које су ушле у састав *Рјечника хрватскоја или српскоја језика* Југославенске академије знаности и умјетности, а које су се почеле прикупљати на предлог Ђуре Даничића, усвојеног у Академији 1867. године.

Истраживачи српских дијалеката такође су посвећивали пажњу дијалекатској лексици. У дијалекатским монографијама доносили су, у виду речника или регистра, лексеме које су послужиле као материјал за описивање говора.

Својеврсне речнике представљаће лексички томови *Српској дијалектолошкој аџласа*, који се израђује у Институту за српски језик САНУ. Прикупљена је и тематски груписана лексика (за прва два тома комплетна, а за 3. и 4. делимично) у 800 пунктова са територије свих српских дијалеката.

2. *Савремено сјање*. Деведесетих година XX века почиње пуни процват српске дијалекатске лексикографије. Од тада је објављен велики број дијалекатских речника, који су углавном индивидуална остварења. Њихови аутори су често лексикографи аматери, чији је циљ био да, у времену убрзаног нестајања села и патријархалног начина живота, а тиме

варя и сербској грамматики. С предложеним начатъ сбор материала народных говоров в целях составления *Речника народној књижевној језика <Словаря народног литературног сербског језика>* в 1893 году выступил и Стојан Новакович. С этого момента в течение целых ста лет Лексикографическое отделение Сербской академии наук и искусств, в настоящее время Институт сербского языка Сербской академии наук и искусств, поступали словарные материалы со всей территории штокавского диалекта. В настоящее время таких словников около 300, и лексемы из них включаютъ в *Речник српскохрватској књижевној и народној језика САНУ <Словарь сербскохорватског литературног и народног језика САНУ>*. Все словарные материалы дифференцированы, так как их назначение состояло в том, чтобы дополнить существующие лексические сокровищницы сербского языка, а не представить лексическую систему определенного говора. Таковы и словники, вошедшие в состав *Рјечника хрватскоја или српскоја језика <Словаря хорватског или сербског језика>* Югославянской академии наук и искусств, которые начали собирать по предложению Джура Даничица. Предложение было утверждено Академией в 1867 году.

Исследователи сербских диалектов также уделяли внимание диалектной лексике. В диалектологических монографиях они публиковали в виде словарей или реестров лексемы, послужившие материалом для описания говора.

Своеобразными словарями станут и лексические тома *Српској дијалектолошкој аџласа <Сербског диалектологического атласа>*, над которым работает Институт сербского языка САНУ. Собрана и тематически сгруппирована лексика (для первых двух томов полностью, а для 3-го и 4-го частично) в 800 населенных пунктах с территории всех сербских диалектов.

2. *Современное состояние*. В 90-е годы XX века начинается полный расцвет сербской диалектной лексикографии. С тех пор было опубликовано большое количество диалектных словарей, в основном, авторских. Часто их авторы являются лексикографами-любителями, цель которых в

и многих речи везаних за материјалну и духовну културу, писањем речника свог родног краја сачувају његов говор од заборава. Један број речника дело је лингвиста лексикографа и дијалектолога, а *Речник њовора Војводине* резултат је организованог тимског рада групе лингвиста.

Проблеми стручне, материјалне и кадровске природе чине да се израђују углавном диференцијални дијалекатски речници. Они приказују особену а не општу, неутралну, системски схваћену лексичку једног говора. Раније се мера диференцијалности одређивала према Вуковом *Рјечнику*. Бележено је оно чега нема у њему – поједине лексеме или значења постојећих лексема. Данаас је мерило махом *Речник САНУ*, а некад и српски књижевни језик. У ретким случајевима лексикографски поступак је спроведен независно од постојећих лексикографских остварења, а у складу са специфичношћом говора чији се речник доноси. Ово се односи, пре свега, на избор релевантних параметара граматичке дефиниције, али и на избор самих одредница. Углавном у њих није уношена ономастика, као ни савремена цивилизацијска лексика.

Поред дијалекатских речника општега типа постоје и тематски дијалекатски речници, који више него други пружају увид у живот једнога краја и зато им је сврха колико лингвистичка толико и културолошка. У највећој мери они су термилошки, али садрже и лексичку општега типа.

2.1. *Призренско-тимочки дијалекат*. Дијалекатска лексикографија најразвијенија је на територији призренско-тимочке дијалекатске области. Тој говорној зони, а призренско-јужноморавском дијалекту, припада *Речник лесковачког њовора* (1984) Бране Митровића. Речи у њему су углавном акценто-

период ускореног исчезновения сел и патриархалног уклада, а тем самим, и многих слов, связанных с материальной и духовной культурой, состояла в том, чтобы, составив словарь своего родного края, спасти его говор от забвения. Некоторое количество словарей является плодом трудов лингвистов-лексикографов и диалектологов, а словарь *Речник њовора Војводине* <*Словарь говоров Воеводины*> – результат организованной коллективной работы группы лингвистов.

Следствием проблем научного, материально-го и кадрового характера является тот факт, что составляются, в основном, дифференциальные диалектные словари. В них представлена особая, а не общая, нейтральная, системно понимаемая лексика конкретного говора. Прежде степень дифференцированности определялась по критериям *Словаря* Вука. Фиксировалось то, чего в нем нет: отдельные лексемы и значения существующих лексем. Сегодня критерием является практически всегда *Речник САНУ* <*Словарь САНУ*>, а иногда и сербский литературный язык. В редких случаях лексикографическая процедура бывает проведена независимо от существующих лексикографических трудов, в соответствии с особенностями говора, словарь которого фиксируется. Это, прежде всего, касается выбора релевантных параметров грамматического описания, а также выбора самих словарных статей. В эти словари, как правило, не внесена ономастика и современная цивилизационная лексика.

Помимо диалектных словарей общего типа имеются и тематические диалектные словари, которые в большей степени, чем другие, дают представление о жизни определенного края, поэтому их цель не только лингвистическая, но и культурологическая. В наибольшей степени такие словари являются терминологическими, но содержат и лексичку общего типа.

2.1. *Призренско-тимочский диалект*. Диалектная лексикография наиболее развита на территории призренско-тимочской диалектной области. Эту зону говоров призренско-южноморавского диалекта описывает словарь *Речник лесковачког њовора* <*Словарь лесковачкого говора*> (1984) Бра-

ване и богато илустроване примерима, који су понекад узимани и из других крајева, као што је Црна Трава, чији говор није сасвим близак говору Лесковца.

Овом говорном типу, а тимочко-лужничком дијалекту, припада *Речник њиројској ѿвора* Новице Живковића (1987), знатно мањег обима од лесковачког и само по изузетку илустрованог примерима.

Двотомни *Речник њиројској ѿвора* (2014) Драгољуба Златковића (чија је допуна изашла 2017) према речима рецензента Н. Богдановића „на трагу [је] најбољих остварења ове врсте”.

Речник народној ѿвора у Црној Реци (1986/I, 1993/II) Миодрага Марковића обухвата углавном лексичку грађу села Мали Извор у Црној Реци, која је заједно са уводним поглављима показала да је говор овог краја прелазни тип између призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекта.

Драгослав Манић Форски објавио је 1997. године *Лужнички речник*, са око 1.700 одредница (међу којима и нешто топонима), акцентованих и илустрованих примерима. Дат је и кратак опис говора, који припада тимочко-лужничком дијалекту призренско-тимочке дијалекатске области.

Момчило Златановић је 1998. године објавио *Речник ѿвора јужне Србије* са око 11.000 одредница, који је у више наврата допуњавао (од 2011. излази под називом *Речник ѿвора јуја Србије*, који постоји и у дигиталном облику). Обухвата грађу из крајева који припадају призренско-јужноморавском и сврљишко-запљанском дијалекту призренско-тимочке дијалекатске области.

Под будним оком дијалектолога рађени су *Речник села Каменице код Ниша* (2004) Властимира Јовановића (2007. године је изашла допуна овом речнику са око 3.500 речи,

ни Митровића. В словах, в основном, проставлены ударения, они проиллюстрированы большим количеством примеров, иногда взятым и из других местностей, как, например, Црна-Трава, говор которой не очень близок говору Лесковца.

Этот же тип говора тимочско-лужничкого диалекта описывается в словаре *Речник њиројској ѿвора* <*Словарь пиротского говора*> Новице Живковича (1987), существенно меньшего объема по сравнению с лесковачким и только в исключительных случаях проиллюстрированно примерами.

Двухтомный словарь *Речник њиројској ѿвора* <*Словарь пиротского говора*> (2014) Драгољуба Златковича (дополнение к которому вышло в 2017 году), по словам рецензента Н. Богдановича, «принадлежит к наилучшим образцам этого типа».

Словарь *Речник народној ѿвора у Црној Реци* <*Словарь народного говора в Црна-Реке*> (1986/I, 1993/II) Миодрага Марковича включает главным образом лексический материал села Мали-Извор в Црна-Реке, который вместе с вводными главами обнаружил, что говор этой местности является переходным типом между призренско-тимочским и косовско-ресавским диалектом.

Драгослав Манич-Форски в 1997 году опубликовал словарь *Лужнички речник* <*Лужничкий словарь*>, содержащий порядка 1 700 заголовочных слов (включающих и некоторое количество топонимов), с проставленными ударениями и проиллюстрированными примерами. Дается и краткое описание говора, относящегося к тимочско-лужничкому диалекту призренско-тимочской диалектной области.

Момчило Златанович в 1998 году опубликовал словарь *Речник ѿвора јужне Србије* <*Словарь говоров южной Србии*>, содержащий около 11 000 слов. Автор неоднократно дополнял словарь (с 2011 года он выходит под названием *Речник ѿвора јуја Србије* <*Словарь говоров юга Србии*>, имеется также электронная форма). Словарь включает в себя материал с территориальными призренско-южноморавского и сврљишко-запљанского диалектов призренско-тимочской диалектной области.

што чини укупан фонд од преко 11.000) и *Тимочки дијалекатски речник* Јакше Динића (2008), са преко 24.000 одредница (прво издање овог речника објављено је 1988, под називом *Речник њимочкој ѳовора*, а његове допуне 1990. и 1992). Речници су диференцијални, поздано акцентовани и богато посведочени примерима.

Речник ѳовора Јабланичкој краја (2005) Радмиле Жугић једини је речник говора прирзенско-тимочке дијалекатске области чији је аутор лингвиста, дијалектолог и лексикограф. Речник садржи око 9.000, у односу на стандардни језик, диференцијалних лексема, као и податке о основним карактеристикама говора Јабланичког краја, који припада јужноморавском говорном типу, и десетак страна везаног акцентованог текста говорника овог краја.

Обиман *Црнојравски речник* (2010) Радосава Стојановића садржи преко 20.000 речи не само из Црне Траве и околине, који припадају сврљишко-заплањском дијалекту, већ се пунктови пружају према насељима Грделичке клисуре, у којима доминира јужноморавски говорни тип.

Монографском опису појединих говора ове дијалекатске области додали су речничке прилоге Љубисав Ђирић у *Говору Лужнице* (1983) и Миле Томић у *Говору Свиничана* (1984). Томићев речник садржи око 7.000 одредница, илуструје лексичко благо Срба из румунског дела Баната и сведочи о стању у говорима прирзенско-тимочког типа пре усвајања балканизма (Ивић 1991: 21). Александар Белић је у својој познатој монографији *Дијалектѳи и источне и јужне Србије* дао *Рејсѳиар* (1905), у коме су неакцентоване речи без примера и дефиниција (оне су се налазиле у самом тексту монографије где су употребљене).

Под бдителним набљудењем дијалектологова састављања саварь *Речник села Каменице код Ниша* <*Саварь села Каменица близ Ниша*> (2004) Властимира Ёовановића (в 2007 г. вѳило допунение к этому саварю, савержащее около 3 500 слов, и обѳий фонд савержит более 11 000 слов) и саварь *Тимочки дијалекатски речник* <*Тимочский диалектѳный саварь*> Јакши Динића (2008), савержащий более 24 000 слов (первое издание саваря было опубликовано в 1988 г. под названием *Речник ѳимочкој ѳовора* <*Саварь тимочского говора*>, а допунения к нему вѳходили в 1990 и 1992 гг.). Савари дифференцијалне, ударения в них достаточнo точно проставлены, саварные статьи савержат большое количество примеров.

Саварь *Речник ѳовора Јабланичкој краја* <*Саварь говора Јабланицкого края*> (2005) Радмиле Жугић – единственнѳй саварь говора прирзенско-тимочской диалектѳной области, автор которого является лингвистом, диалектологом и лексикографом. Саварь савержит около 9 000 лексических единиц, дифференцированных от стандартного языка, а также сведения об основных характеристиках говора Јабланицкого края, относящегося к јужноморавскому типу говорова и около десяти страниц савязного текста, полученного от информантов из этой местности; в тексте проставлены ударения.

Объемнѳй саварь *Црнојравски речник* <*Црнотравский саварь*> (2010) Радосава Стојановића савержит савѳше 20 000 слов не только из Црна-Траве и окрестностей, находящихса на территории сврљишко-заплањского диалекта, но изоглоссы проходят до населенных пунктов Грделицкого ущелья, где доминирует јужноморавский тип говорова.

К монографическому описанию отдельных говорова этой диалектѳной области свои саварные материалы прибавили Љубисав Чирич в саваре *Говор Лужнице* <*Говор Лужницы*> (1983) и Миле Томич в саваре *Говор Свиничана* <*Говор Свиничан*> (1984). Саварь Томича савержит около 7 000 рубрик, иллюстрирует лексическое богатство сербов из румынской части Баната и

Објављено је, највише у оквиру *Српској дијалектолошкој зборника*, и неколико тематских речника, односно мањих или већих тематски организованих збирки речи ове дијалекатске области. То су: Недељко Богдановић, *Змијски речник југоисточне Србије* (2007), *Антропографски речник југоисточне Србије* (2016) и *Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије* (2008), Вилотије Вукадиновић, *Називи инсеката у говору села Белоиња код Сврљија* (1984), Драгољуб Златковић, *Пословице и њоречења у широмском говору* (1988), *Фразеологија страха и наде у широмском говору* (1989) и *Фразеологија омаловажавања у широмском говору* (1990), Јордана Марковић, *Јужноморавска њоврњарска лексика* (1997), *Ткачка лексика југоисточне Србије* (2006), Јелена Милошевић Петровић, *Рајарска и њоврњарска лексика села Дебелице* (2009), Марија Пејчић-Митић, *Метеоролошка лексика у говору Сврљија* (2007).

У картотеци *Речника САНУ* налазе се збирке речи и са подручја призренско-тимочких говора. Наобимније су: збирка из Призрена Димитрија Чемериџића, која је објављена у дигиталној форми и садржи око 16.000 речи, прикупљених крајем XIX и у првој половини XX века, и две збирке из Врања и околине, које су уклопљене у осталу грађу *Речника САНУ* – Милана Влајинца из 1899. године са око 8.000 лексема и Тодора Димитријевића из 1907–1908. године са преко 6.500 речи.

Постоји и низ мањих речничких прилога по часописима, као и речници мање познатих речи уз издања појединих текстова, књижевних, фолклорних и других.

2.2. *Косовско-ресавски дијалекат*. Са косовско-ресавског дијалекатског подручја потиче *Речник косовско-мешоховској дијалекта* Глише Елезовића. У највећој мери то је реч-

свидетелствује о саставу говорних призренско-тимочских типова до зајимствования балканских дијалеката (Ивић 1991: 21). Александар Белич у својој познатој монографији *Дијалекти источне и јужне Србије* <*Диалекты восточной и южной Сербии*> приводи *Указатель* (1905) слов, у којима не представљени ударенија. У њему нема примерова и одређења (они налазили су се у самом тексту монографије, где коришћени су).

Објављено, по већини у оквиру Српског дијалектолошког зборника, и неколико тематских речника, или тематских организованих речника ове дијалектне области, већег или мањег објема. То следеће радове: Недељко Богдановић *Змијски речник југоисточне Србије* <*Словарь змей юго-восточной Сербии*> (2007), *Антропографски речник југоисточне Србије* <*Антропографический словарь юго-восточной Сербии*> (2016) и *Земљописна и њој сродна лексика југоисточне Србије* <*Географическая и родственная ей лексика юго-восточной Сербии*> (2008), Вилотије Вукадиновић *Називи инсеката у говору села Белоиња код Сврљија* <*Названия насекомых в говоре села Белоиње близ Сврлига*> (1984), Драгољуб Златковић *Пословице и њоречења у широмском говору* <*Пословицы и поговорки о сравнении в пиротском говоре*> (1988), *Фразеологија страха и наде у широмском говору* <*Фразеология страха и надежды в пиротском говоре*> (1989) и *Фразеологија омаловажавања у широмском говору* <*Фразеология пренебрежения в пиротском говоре*> (1990), Јордана Марковић *Јужноморавска њоврњарска лексика* <*Южноморавская лексика овоцеводства*> (1997), *Ткачка лексика југоисточне Србије* <*Лексика ткачества юго-восточной Сербии*> (2006), Елена Милошевић-Петровић *Рајарска и њоврњарска лексика села Дебелице* <*Лексика земледелия и овоцеводства села Дебелица*> (2009), Марија Пејчић-Митић *Метеоролошка лексика у говору Сврљија* <*Метеорологическая лексика в говоре Сврлига*> (2007).

У картотеци *Словара САНУ* налази се словарни материјал, скупљени на територији призренско-тимочких говорних. Највише објемни – то је речник из Призрена Димитрија

ник говора Елезовићевог родног Вучитрна, али и других косовских и метохијских села. Лексику је Елезовић прикупао почетком XX века за *Речник народној књижевној језика српској* Српске краљевске академије, и то ону које нема у Вуковом и Броз-Ивековићевом речнику и у речнику Југославенске академије знаности и умјетности. Грађу је узимао и из Девичког катастига из друге половине XVIII века. Од око 15.000 одредница једну пети-ну чини ономастички материјал. На идеју да сачини самостално лексикографско дело дошао је 1914, а реализовао ју је тек 1932. (I том), односно 1935. (II том).

Године 2012. објављен је *Речник њовора северне Метихије* Милете Букумирића. Аутор је настојао да да увид у целокупну, а не дифференцијалну лексику испитиваног краја (тридесетак пунктова северне Метохије).

Лексици косовско-ресавског дијалекта посвећено је и десетак тематских лексикографских остварења, који махом обухватају грађу са територије северне Метохије или неког њеног дела, односно њених појединих села. Највећи број прилога потиче из пера Милете Букумирића: *Прилој њознавању лексике села Гораждевца* (1991), *Из райшарске лексике Гораждевца (код Пећи)* (1983), *Пасишрска лексика села Гораждевца* (1992), *Терминологија неких њара на њодручју ѡрње Метихије* (2001), *Из воденичарске лексике ѡрње Метихије* (2002), *Терминологија куће и ѡкућсѡва у северној Метихији* (2006), *За ѡрежна ѡтерминологија у ѡворима северне Метихије* (2007). Лексици северне Метохије посвећен је рад Голуба Јашовића *Пасишрска ѡтерминологија Пећкој Подѡра* (1997), а лексици Александровачке Жупе рад Недеља Богдановића и Драгане Вељковић *Жујски виноградарски речник* (2000). Софија Ракић-Милојковић обрадила је пастирску тер-

Чемерикича, објављени у електронној форми и садржаши околу 16 000 слов, собраних у конце XIX в. и у првој половини XX в., а такође две колекцији словарних материјалов из г. Вранье и околности, укључени у остальне материјали *Словаря САНИ* – Милана Влајинаца 1899 года с 8 000 лексем и Тодора Димитриевича 1907-1908 гг., садржаща более 6 500 слов.

Имеетса такође и ряд небульших словоуказателѡ у журналѡх, а такође словари малозвестных слов у издѡниѡх оудельных текстов, литературных, фольклорных и т.п.

2.2. *Косовско-ресавски диалект*. На територији косовско-ресавској диалектној области бул составлен словарь *Речник косовско-метихиској дијалектиѡ* <Словарь косовско-метохийског диалекта> Глиши Елезовича. В значительной степени это словарь родного села автора – Вучитрна, но и других косовских и метохијских сел. Елезович собирал лексику в начале XX в. для словаря *Речник народној књижевној језика српској* <Словарь народного литературного языка сербского> Сербској королевској академии, причем такую, какою нет в словаре Вука, словаре И. Броза и Ф. Ивековича, а такође в словаре Југославјанској академии наук и искусств. Он использовал материал и Катастига (поминальной книги) монастыря Девич второй половины XVIII в. Из околу 15 000 словарных единиц примерно одну пятау составляет ономастический материал. К идее создать самостоятельный лексикографический труд он пришел в 1914 г., но реализовал ее только в 1932 г. (I том) и в 1935 г. (II том).

В 2012 г. бул опубликован словарь *Речник ѡвора северне Метихије* <Словарь говоров северной Метохиѡ> Милеты Букумирича. Автор постаралса представить общую, а не дифференциальную лексику исследованной территории (околу тридцѡти населенных пунктов северной Метохиѡ).

Лексике косовско-ресавског диалекта посвящено и околу десяти тематических лексикографических трудов, которые в целом рассматривают материал с территории северной Метохиѡ или

минологију Кривовирског Тимока у истоименом раду (1993). Свим овим речницима углавном претходи творбена и семантичка анализа лексике.

2.3. *Смедеревско-вршачки дијалекат*. Лексика смедеревско-вршачког дијалекта презентована је у *Речнику радимској њовора* (1989) Милета Томића, у коме је скупљено око 14.000 лексема, укључујући и фонетске варијанте, које илуструју лексичко благо Срба румунског дела Баната у коме се говори овим дијалектом. Одреднице су акцентоване, с граматичким и семантичким подацима, углавном без примера.

Допринос дијалекатској лексикографији ове области представља и рад Јасмине Грковић *Прилој њознавању дијалекатске лексике Шумадије (из лексике Чумића)* (1982). Лексика смедеревско-вршачких говора делимично је заступљена и у *Речнику српских њовора Војводине*.

2.4. *Шумадијско-војвођански дијалекат*. *Речник српских њовора Војводине* (св. 1 – 2000, св. 10 – 2010) рађен је тимски, у оквиру Института за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду и Матице српске. Ово је досад најпотпунији и најбоље осмишљен српски дијалекатски речник. По унапред утврђеним критеријумима прикупљена је, а потом обрађена лексика војвођанских дијалеката – најраспрострањенијег шумадијско-војвођанског, а затим и смедеревско-вршачког. Унета је и грађа из српских говора у Румунији и Мађарској, у ограниченем обиму и грађа из писаних извора. Ономастика није уношена, а савремена цивилизацијска лексика само уколико је успела да се, по речима аутора, стабилизује у општем лексикону или се, процесима полисемије, специјализује за значења „из тер-

какой-либо ее части, либо отдельных сел. Наибольшее число трудов принадлежит перу Милеты Букумирича: *Прилој њознавању лексике села Гораждевца <Очерк изучения лексики села Гораждевца (код Пећи) <Из земледельческой лексики Гораждевца (близ Печи)> (1983), Пасџирска лексика села Гораждевца <Пастушья лексика села Гораждевца> (1992), Терминологија неких њара на њодручју њорње Мейџохије <Терминология некоторых игр в области верхней Метохии> (2001), Из воденичарске лексике њорње Мейџохије <Из мельничной лексики верхней Метохии> (2002), Терминологија куће и њокућствва у северној Мейџохији <Терминология дома и домашнего убранства в северной Метохии> (2006), Зајрежна џтерминологија у њоворима северне Мейџохије <Терминология упряжи в говорах северной Метохии> (2007). Лексике северной Метохии посвящена также работа Голуба Яшовича *Пасџирска џтерминологија Пећкој Подџора <Пастушья терминология Печского Подгора> (1997), а лексике Александровацској Жупы – работа Неделько Богдановича и Драганы Велькович *Жуйски виноџрадарски речник <Жупский виноградарский словарь> (2000). Софија Ракич-Милојкович посветила пастушџей терминологији местностей вдоль реки Кривовирски-Тимок одноименную работу (1993). Все эти словари содержат также морфологический и семантический анализ лексики.***

2.3. *Смедеревско-вршачки дијалект*. Лексика смедеревско-вршачког дијалекта представљена в словаре *Речник радимској њовора <Словарь радимского говора> (1989) Миле Томича, в котором собрано около 14 000 лексем, включая и фонетические варианты, иллюстрирующие лексическое богатство сербов в румынской части Баната, где говорят на этом диалекте. В заглавных словах статей проставлены ударения, они снабжены грамматическими и семантическими сведениями, в основном, без примеров.*

Вкладом в диалектную лексикографию этой области является и работа Ясины Гркович *Прилој њознавању дијалекатске лексике Шумадије (из*

минолошки обележеног репертоара” (св. 2: 7). Речник је замишљен као општи, а не диференцијалан.

Лексика шумадијско-војвођанског дијалекта сабрана је и у лексикографским остварењима: *Из лексике Качера* (2011) аутора Драгољуба Петровића и Јелене Капустине, које садржи и кратак опис говора овог краја, и *Грађа за речник њовора Мачве* (2008) Анђелке Лазич.

Неколико мањих лексичких прилога објављено је по разним часописима, највише новосадским *Прилозима њроучавању језика*. То су следеће лексичке збирке: Иванка Рајков, *Прилој за дијалектџолошки речник њовора Мокрина* (1971), Мирјана Максић, *Прилој њроучавању лексике Срема* (1980), Гордана Галетин, *Из лексичке њроблематџике северне Шајкашке* (1980), Мирјана Чешљар, *Из лексике Иванде (румунски Банатџ)* (1983), Јулијана Мијатовић, *Прилој њознавању лексике срџских њовора у Мађарској* (1983), Биљана Марић, *Из лексике Ченеја (румунски Банатџ)* (2002) и Милосав Вукићевић, *Прилози њружанском речнику* (2008).

У лингвистичким часописима, највише у *Срџском дијалектџолошком зборнику* и *Прилозима њроучавању језика*, објављено је више тематских збирки речи које доприносе познавању лексике шумадијско-војвођанског дијалекта. Гордана Драгин има два прилога: *Терминологија коровске флоре у Шајкашкој* (1984) и *Рајтарска и њовријарска џтерминологија Шајкашке* (1991). Гордана Вуковић аутор је *Терминологије куће и њокућсиџва у Војводини* (1988), а коаутор, заједно са Жарком Бошњакџовићем и Љиљаном Недељков, *Војвођанске коларске џтерминологије* (1984). Жарко Бошњакџовић објавио је два тематска прилога из лексике Срема: *Пасџирска џтерминологија Срема* (1985) и *Из рајтарске*

лексике Чумића) <Очерк изучения диалектџной лексики Шумадиџи (из лексики Чумича)> (1982). Лексика смедеревско-вршацских говорџов частично представљена и в словаре *Речник срџских њовора Војводине* <Словарь сербских њоворов Воеводинџ>.

2.4. *Шумадијско-воеводински диалект*. Словарь *Речник срџских њовора Војводине* <Словарь сербских говорџов Воеводинџ> (тетрадь 1 – 2000, тетрадь 10 – 2010) – это коллективный труд Института южнославянских языков Философского факультета Университета г. Нови-Сад и Матицы сербской. В настоящее время это наиболее полный и наиболее продуманный сербский диалектџный словарь. По заранее утвержденным критериям собрана и обработана лексика воеводинских диалектов – наиболее распространенного шумадијско-воеводинского, а затем и смедеревско-вршацкого. В словарь включены также материалы сербских говорџов Румынии и Венгрии, а также в ограниченном объеме и материалы из письменных источников. Ономастика не включена, а современная цивилизационная лексика только в той мере, в какой ей, по словам авторов, удалось стабилизироваться в общем словарном запасе или специализироваться под воздействием процессов полисемии для значений из «терминологически маркированного репертуара» (тетради 2: 7). Словарь задуман как общий, а не дифференциальный.

Лексика шумадијско-воеводинского диалекта собрана и в следующих лексикографических трудах: *Из лексике Качера* <Из лексики территории области Качер> (2011) авторов Драгољуба Петровича и Елены Капустиной, где содержится и краткое описание говора этой местности, и *Грађа за речник њовора Мачве* <Материалы к словарю говора Мачвы> (2008) Анђелки Лазич.

Несколько небольших словников опубликовано в разных журналах, в основном, в новисадских «Очерках изучения языка». Это следующие словники: Иванка Рајков *Прилој за дијалектџолошки речник њовора Мокрина* <Материалы к диалектџному словарю говора села Мокрин> (1971),

терминологије Срема (1991). У раду Марије Шпис-Ђурум *Фитонимија југозападне Бачке (коровска флора)* (1995) налази се лексика шумадијско-војвођанског дијалекта и нешто посавског икавског, а у раду Љиљане Недељков *Архаична пчеларска лексика у Војводини* (2009) заступљена је лексика шумадијско-војвођанског и смедеревско-вршачког дијалекта. Мирјана Петровић аутор је рада *Лексика мајичкој лечења у Рађевини* (2003) и монографије (објављене под презименом Петровић-Савић) *Лексика свадбених обичаја у Рађевини* (2009). Својеврстан речник представља и регистар речи у монографији *Банатски говори шумадијско-војвођанској дијалекти* (1997) Павла Ивића, Жарка Бошњакковића и Гордане Драгин.

2.5. *Млађи икавски говори. Речник бачких Буњеваца* Мирка Пеића и Грге Бачлије (1990) доноси лексику млађих икавских говора.

2.6. *Источнохерцеговачки дијалекат*. Источнохерцеговачком дијалекту, који је у основици српског књижевног језика ијекавског изговора, посвећен је *Српски рјечник* Вука Караџића, о коме је било речи. У последњих тридесетак година објављено је десетак речника из различитих крајева овог дијалекта – од крајњег запада до крајњег истока и југа. Међу ауторима има лингвиста, лексикографа, али има и аматера, који су већином радили под стручним надзором лингвиста.

Лексикограф, сарадник на Речнику САНУ, Милија Станић аутор је двотомног *Ускочкој речника* (1990). Са територије Црне Горе су и следећа лексикографска остварења: Милош Вујичић, *Рјечник говора Прошћења (код Мојковца)* (1995), Данијела Ристић, *Рјечник говора околине Мојковца* (2010), Љубомир Ђоковић, *Рјечник никшићкој краја* (2010),

Мирјана Максич *Прилој проучавању лексике Срема <Очерк изученија лексике Срема>* (1980), Гордана Галетин *Из лексичке проблематике северне Шайкашке <К лексическој проблематике севера села Шайкаш>* (1980), Мирјана Чешљар *Из лексике Иванде (румунски Банат) <Из лексике села Иванда (румунски Банат)>* (1983), Јулијана Миятович *Прилој познавању лексике српских говора у Мађарској <К изученију лексике српских говора в Венгрии>* (1983), Биљана Марич *Из лексике Ченеја (румунски Банат) <Из лексике села Ченеј (румунски Банат)>* (2002) и Милосав Вукичевић *Прилози јужанском речнику <Материјали јужанског словаря>* (2008).

В лингвистических журналах, в основном, в Сербском диалектологическом сборнике и в «Очерках изучения языка» опубликовано много тематических словариков, которые являются вкладом в изучение шумадијско-воєводинско-го диалекта. Гордана Драгин опубликовала две работы *Терминологија коровске флоре у Шайкашкој <Терминологија сорной растительности в селе Шайкаш>* (1984) и *Рајарска и јоврјарска терминологија Шайкашке <Терминологија земледелија и овољеводства в селе Шайкаш>* (1991). Гордана Вукович – аутор работы *Терминологија куће и јокућства у Војводини <Терминологија дома и домањнего убранства в Воєводине>* (1988), и соаутор, вместе с Жарко Бошњаковичем и Лиљаной Недељков, работы *Војвођанска коларска терминологија <Воєводинској терминологији тележников>* (1984). Жарко Бошњакович опубликовал две тематические работы по лексике Срема: *Пастушња терминологија Срема <Пастушња терминологија Срема>* (1985) и *Из рајарске терминологије Срема <Из земљедельеској терминологији Срема>* (1991). В работе Марии Шпис-Ђурум *Фитонимија југозападне Бачке (коровска флора) <Фитонимија региона Западна Бачка (сорная растительность)>* (1995) публикуется лексика шумадијско-воєводинско-го диалекта и немого лексике посавско-икавско-го, а работе Лиљане Недељков *Архаична пчеларска лексика у Војводини <Архаичная пчеловодческая лексика в Воєводине>* (2009) представлена лексика шумадијско-

Светозар Гаговић, *Из лексике Пиве (село Безује)* (2004). На крају своје монографије *Акцентнај њора Пиве и Дробњака* (1940) Јован Вуковић даје, на четрдесетак страна, *Речник* са речима које су употребљене у раду, а којих нема код Вука или их нема у наведеном значењу. Речи су акцентоване, дефинисане и илустроване примерима.

Под будним оком стручне редакције *Српској дијалектолошкој зборника* рађен је *Рјечник дубровачкој њора* (2002) Михаила Бојанића и Растиславе Тривунац, рођених Дубровчана. На 435 страна донет је богат лексички материјал из Дубровника и његовог предграђа.

Лексика источнохерцеговачког дијалекта на територији западне Босне скупљена је у два речника Стеве Далмације: *Рјечник њора Појкозарја* (2004) и *Рјечник њора Срба зајадне Босне* (2017). Речници су богато илустровани примерима са навођењем места у којима су примери забележени. Западно-босанским ијекавским говорима посвећен је *Рјечник њамочкој њора* (2015) Милоша Бојиновића. Истом говорном типу припада *Рјечник личкој њора* (2013) Анке Стојакковић и Јована Мандарића, као и *Крајишки рјечник. Особенице уначке* (2008) Мирка Јовичића.

Објављено је више лексичких збирки из западних крајева источнохерцеговачког дијалекта: Здравко Малбаша, *Из лексике села Доњих Рамића код Кључа у Босанској Крајини* (1976), Биљана Савић – Дијана Савић, *Из лексике Великој Блашка (код Бањалуке)* (1997/1998), Милан Ајдановић, *Прилој њрочавању лексике северозајадне Лике* (2002), Сања Зобеница, *Из лексике источно Лике (Доњи Лайац и Јошан)* (2017). Тематску лексичку збирку овог краја сачинила је Биљана Савић под називом *Народна медицинска лек-*

воеводинског и смедеревско-вршацског дијалектов. Мирьяна Петровић – автор работы *Лексика мајијској лечења у Рађевини <Лексика магического лечения в регионе Раджевина>* (2003) и монографији (опубликована под фамилијом Петровић-Савић) *Лексика свадбених обичаја у Рађевини <Лексика свадбених обычаев в регионе Раджевина>* (2009). Своего рода словарем явљается и словоуказатель в монографии *Банайски њовори шумадијско-војвођанској дијалекти <Банатские говоры шумадијско-воеводинского диалекта>* (1997) Павла Ивича, Жарко Бошняковића и Горданы Драгин.

2.5. *Младшије икавскије говорје.* Словарь *Речник бачких Буњеваца <Словарь буневцев региона Бачка>* Мирко Пеича и Грго Бачлији (1990) содержит лексику младших икавских говоров.

2.6. *Восточно-герцеговинскиј диалект.* Восточно-герцеговинском диалекту, который является основой сербского литературного языка иекавской произносительной нормы, посвящен словарь *Српски рјечник <Сербский словарь>* Вука Караджича, о котором уже шла речь. За последние тридцать лет было опубликовано около десяти словарей, отражающих лексику различных местностей, в которых бытует этот диалект, – от крайнего запада до крайнего востока и юга. Среди авторов есть лингвисты, лексикографы, но есть и любители, которые в большинстве случаев работали под наблюдением лингвистов.

Лексикограф, сотрудник при составлении Словаря САНИ Миљия Станић является автором двухтомного словаря *Ускочки речник <Словарь ускоков>* (1990). Территории Черногории также касаются и следующие лексикографические труды: Милош Вуйичић *Рјечник њора Проићења (код Мојковца) <Словарь говора села Проићене (при Мојковаце)>* (1995), Даниела Ристич *Рјечник њора околине Мојковца <Словарь говоров в окрестностях Мојковаца>* (2010), Любомир Дожкович *Рјечник никшићкој краја <Словарь никшичского края>* (2010), Светозар Гаговић *Из лексике Пиве (село Безује) <Из лексике Пивы (село Безује)>* (2004). В конце своей монографии Ак-

сика Великої Блашка (код Бањалуке) (2017). Тематску збирку југоисточног дела Босне и Херцеговине дао је Џевад Јахић: *Ловачка лексика и фразеологија у рођајничком крају* (1983), а лексика са истока овог подручја заступљена је у збирци Зорана Симића: *Из лексике Гласинца* (2003). Веселина Ђуркин има две збирке речи са североистока источнохерцеговачког дијалекта: *Лексика Уљевика и Забрђа* (2005) и *Лексика куће и њокућства у њовору Уљевика и Забрђа* (2006), у којој је представљена лексика материјалне културе, али и обичаја везаних за најважније догађаје у овим крајевима Босне и Херцеговине.

Тематске збирке источнохерцеговачких говора сачинили су Миливој Урукало, *Виноградска лексика Брајшишковаца* (1982), Дијана Црњак, *Терминологија куће и њокућства у Лијевчу њољу и Жуји* (2006) и *Пасићска лексика лакшајског краја* (2011), као и Саво Пујић, *Херцеговачка њчеларска њтерминологија (на ојшњесловенској основи)* (2013).

Са територије источнохерцеговачких говора на просторима западне Србије лексиком, махом диференцијалну, прикупио је Ратомир Цвијетић у *Речнику ужичког њовора* (2014). Лексичку збирку говора овог краја *Прилој њознавању лексике Злајшбора* (1983) сачинила је Емилија Миловановић, а Петар Ђукановић је у монографији *Говор Драјачева* (1995), као последње поглавље под називом *Лексика*, дао на 44 стране речник говора овога краја.

Збирку речи из пакрачког краја у западној Славонији сакупио је и дефинисао лексикограф аматер Јово Везмар, а лингвиста Мирјана Петровић-Савић помогла му је да речи акцентује и дефиниције лексикографски уобличи. Збирка је објављена под називом *Лексичка збирка српског живља из њакрачког краја Јова Везмара* (2010).

ценај њовора Пиве и Дробњака <Ударение в говорах Пивы и Дробняка> (1940) Ђован Вукович приводит примерно на сорока страницах *Словарь* лексем, использованных в работе, и которых нет у Вука, или их нет в указанном автором значении. В заглавных словах проставлены ударения, словарные статьи содержат дефиниции и проиллюстрированы примерами.

Под бдительным надзором профессиональной редакции Сербского диалектологического сборника был подготовлен словарь *Рјечник дубровачког њовора <Словарь дубровничког говора>* (2002) Михаило Боянич и Рагиславы Тривунац, коренных дубровчан. На 435 страницах представлен богатый лексический материал Дубровника и его предместий.

Лексика восточно-герцеговинского диалекта на территории западной Боснии собрана в двух словарях Стевы Далмации: *Рјечник њовора Пошкочарја <Словарь говоров Подкозарья>* (2004) и *Рјечник њовора Срба зајадне Босне <Словарь говоров сербов западной Боснии>* (2017). Словари богато проиллюстрированы примерами с указанием мест, где они были записаны. Западнобоснийским иекавским говорам посвящен *Рјечник гламочког њовора <Словарь гламочского говора>* (2015) Милоша Бойновича. Тот же тип говоров отражен в словаре *Рјечник личког њовора <Словарь говоров Лики>* (2013) Анки Стојкович и Ђована Мандарича, как и *Крајшшкы рјечник. Особенице уначке <Крайшшский словарь. Варианты из регионо реки Уны>* Мирко Ђовичича (2008).

Опубликовано много словников, собранных в западных районах восточно-герцеговинского диалекта: Здравко Малбаша *Из лексике села Доњих Рамића код Кључа у Босанској Крајини <Из лексике села Доњи-Рамичи при Кључе в Боснийској Краине>* (1976), Биљана Савич – Дијана Савич *Из лексике Великог Блашка (код Бањалуке) <Из лексике села Велико-Блашко (при Баня-Луке)>* (1997/98), Милан Ајджанович *Прилој њроучавању лексике северозајадне Лике <Очерк изучения лексике северо-зајадной Лики>* (2002), Саня Зобеница *Из лексике источног Лике (Доњи Лапац и Јошан) <Из лексике восточной Лики (Доњи-Лапац*

Речи страног порекла у говору источно-херцеговачког типа Боке Которске сакупио је Васо Томановић у збирци *Речи сїраної йорекла у іворима Боке Коїорске* (1956), а о романизмима у овом говору Срђан Мусић је сачинио речник *Романизми у северо-заїадној Боки Коїорској*. Тематску збирку из Кривошија крај Херцег Новог Називи за сїоку, оїрему и сїочарске йроизводе у івору Кривошија (1972) дала је Јелисавета Суботић.

2.7. *Зеїско-сїенички дијалекатї*. Лексиком зетско-сїеничких говора бавили су се лингвисти, и то махом дијалектолози и лексикографи. Рада Стијовић, један од аутора и редактора Речника САНУ, аутор је два речника говора Васојевића, племена и области на североистоку Црне Горе: *Из лексике Васојевића* (1990) и *Речник Васојевића* (2014). Драгољуб Петровић, Ивана Ђелић и Јелена Капустина аутори су речника суседних Куча (2013). Драго Ђупић и Жељко Ђупић саставили су *Речник іовора Заїарача* (1997), краја у Катунској нахији Старе Црне Горе. На крају речника приложили су ономастику Загарача. Говору Загарача блиске староцрногорске, средњекатунске и њешанске говоре монографски је описао Митар Пешикан (1965) и на крају монографије дао *Реїсїар речи и акценатїски речник*. Јелена Башановић-Чечовић аутор је *Рјечника іовора Зеїе* (2010).

Речник іовора Бањана, Грахова и Оїуїних Рудина (2006) Јована Копривице доноси лексику тзв. Старе Херцеговине у данашњој Црној Гори. Романизме у југоисточном делу Боке Которске, чији говори припадају зетско-сїеничком дијалекту, сакупила је Весна Липовац Радуловић у речнику *Романизми у Црној Гори. Јуїсїїочни дио Боке Коїорске* (1981).

У поглављу *Из лексике у раду О іовору Сїича – ірађа* (2009) Момчило Поповић и Дра-

и *Йошан*)> (2017). Тематическиј словоуказатељ для лексикки этого региона составила Биљана Савич под названием *Народна медицинска лексика Великої Блашка (код Бањалуке)* <*Народна медицинска лексика села Велико-Блашко (при Бања-Луке)*> (2017). Тематическиј словоуказатељ по југо-восточној части Боснии и Герцеговини представил Джевад Јахич *Ловачка лексика и фразеолоїија у роїаїишчком крају* <*Охотничья лексика и фразеология в районе города Рогатица*> (1983), а лексика востока этого района представлена в материалах Зорана Симича *Из лексике Гласинца* <*Из лексикки плоскогорья Гласинац*> (2003). Веселина Джуркин опубликовала два словника северо-востока восточно-герцеговинского диалекта: *Лексика Уїљевика и Забрђа* <*Лексика г. Углевик и с. Забрдже*> (2005) и *Лексика куће и йокућсїива у іовору Уїљевика и Забрђа* <*Лексика дома и домашнего убранства в гворе г. Углевик и с. Забрдже*> (2006), где представлена лексика материальной культуры и обычаев, связанных с важнейшими событиями в этих районах Боснии и Герцеговины.

Тематическије словоуказатели восточно-герцеговинских говоров составили Миливой Урукало *Виноградарска лексика Браїишковица* <*Виноградарская лексика села Браїишковицы*> (1982), Дияна Црњак *Терминолоїија куће и йокућсїива у Лијевчу йољу и Жуїи* <*Терминология дома и домашнего убранства в районах Лиевче-Поле и Жупа*> (2002) и *Пасїирска лексика лакїаїшкї краја* <*Пастушьа лексика района Лакташи*> (2011), а также Саво Пуйич *Херцеїовачка йчеларска йерминолоїија (на оїиїйесловенској основи)* <*Герцеговинская пчеловодческая терминология (на общеславянской основе)*> (2013).

Дифференциальную лексику с территории восточно-герцеговинских говоров собрал Ратомир Цветич в словаре *Речник ужичкї іовора* <*Словарь ужичкого говора*> (2014). Словоуказатељ говоров этой местности *Прилої познавању лексике Злаїибора* <*К вопросу о знании лексикки Злаїибора*> (1983) составила Эмилија Милованович, а Петар Джуканович в монографии *Говор Драїачева* <*Говор района Драгачево*> (1995) в виде последней главы под названием *Лексика*

гољуб Петровић на 75 страна доносе лексику овога краја између Бара и Петровца у Црној Гори. Одреднице су акцентоване, дефинисане, дати су основни граматички подаци и покоји пример.

Две тематске збирке речи из говора зетско-сјеничког дијалекта ван Црне Горе сачинили су Благоје Марковић, *Из лексике и фазеолоије „друшћивених иџара“ Врачана* (1975) и Маринко Божовић, *Сџочарска лексика Ибарској Колашина* (1984), краја на северу Косова и Метохије.

Боџанички речник (1959) Драгутина Симоновића садржи народна имена биљака, њихових родова и врста, из српских, хрватских, словеначких и незнатно македонских публикованих и непубликованих извора.

ЛИТЕРАТУРА:

Недељко Богдановић: „Тематски и(ли) терминолошки дијалекатски речник“, *Годишњак за српски језик и књижевност*, XXIV/11, Ниш, 2011, 15–25. Павле Ивић, *О Вуку Караџићу*, Целокупна дела Павла Ивића, књ. IV, Сремски Карловци – Нови Сад, 1991. Павле Ивић: „Дијалектолошка проучавања говора призренско-тимочке зоне“, *Призренско-џимочки џовори: досадашња џроучавања*, Ниш, 1996, 5–26. Мирјана Илић: „Развој лексикографских дефиниција у речницима ЈИ Србије“, *Пуџеви и домџи дијалекаџске лексикоџрафије*, зборник радова са истоименог међународног научног скупа, Ниш, 2013, 123–130. Драгољуб Петровић: „Проблеми и изгледи српскохрватске дијалекатске лексикоџрафије“, *Лексикоџрафија и лексикоџија*, зборник реферата, Београд – Нови Сад, 1982, 195–199. Митар Пешикан: „Општа и специфична лексика у дијалекатским речницима“, *Лексикоџрафија и лексикоџија*, зборник радова, Нови Сад – Београд, 1984, 125–128. Слободан Реметић: „Шта очекујем(о) од дијалекатског речника?“, *Пуџеви и домџи дијалекаџске лекси-*

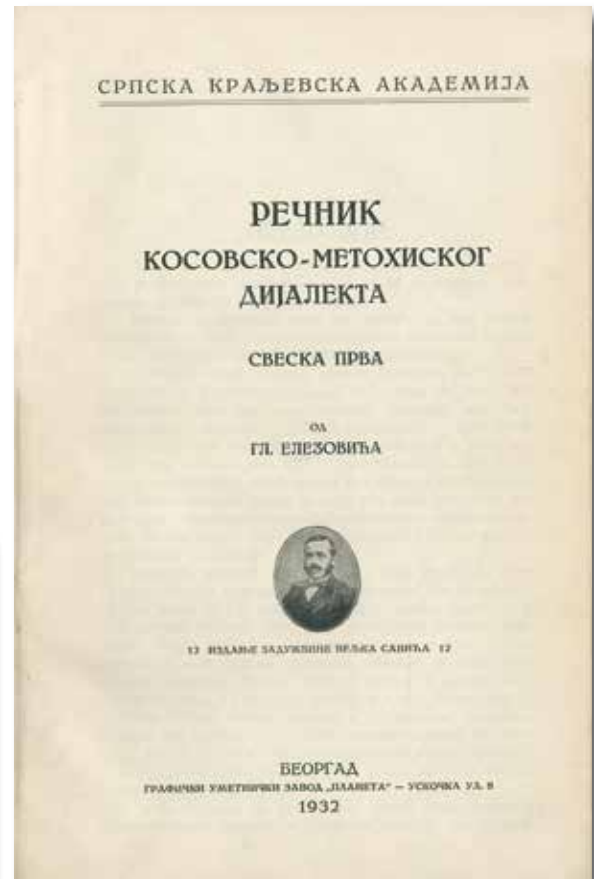
на 44 страницах поместио словарь говора этого края.

Словарные материалы из окрестностей Пакраца в западной Славонии собрал и определил лексикограф-любитель Ёово Везмар, а лингвист Мирьяна Петрович-Савич помогла ему проставить ударения и лексикографически сформулировать определения. Материалы опубликованы под названием *Лексичка збирка српској живља из џакрачкој краја Јова Везмара <Лексика сербског населеня пакрацског края Ёово Везмара>* (2010).

Слова иностранного происхождения в говоре восточно-герцеговинского типа в районе бухты Бока-Которская собрал Васо Томанович в словоуказателе *Речи сџраној џорекла у џоворима Боке Коџорске <Слова иностранного происхождения в говорах Бока-Которској>* (1956), а романизмы в этих говорах отразил Срджан Мусич в словаре *Романизми у северо-западној Боки Коџорској <Романизми в северо-западној Бока-Которској>*. Тематический словоуказатель района Кривошије близ г. Герцег-Нови *Називы за сџоку, оџрему и сџочарске џроизводе у џовору Кривошија <Названия животных, орудий труда и продукции животноводства в говоре района Кривошије>* (1972) опубликовала Елисавета Суботич.

2.7. *Зетско-сџеницкий диалект*. Лексикой зетско-сџеницких говоров занимались лингвисты, преимущественно диалектологи и лексикографы. Рада Стийович, один из авторов и редакторов Словаря САНИ, автор двух словарей говора Васоевичей, племени и области на северо-востоке Черногории: *Из лексике Васојевића <Из лексике Васоевичей>* (1990) и *Речник Васојевића <Словарь Васоевичей>* (2014). Драгољуб Петровић, Ивана Челич и Елена Капустина являются авторами словаря соседнего племени Кучи (2013). Драго Чупич и Желько Чупич составили словарь *Речник џовора Заџарача <Словарь говоров Заџарача>* (1997), местности в Катунской нахии Старой Черногории. В конце словаря в качестве приложения опубликована ономастика Заџарача. Близкие говору Заџарача старо-черногорские, средне-катунские и льешанские говоры моно-

од тога. — *Лакнуло* му лѣчка од јутрос. — У В. и, у RJA. *laknuti*, *laknem* свр. Исп. у В. 2. *laknuti*, *laknē* свр.

лакрдѣја, е ж. у разговору, у озбиљном тону, без икакве примесе злога смисла, значи реч, коју је готово потпуно заменила тур. *lakyrdu* им. реч; разговор; задата реч; противречност, свађа; празна реч, лаж: Сѡл двѣ *лакрдѣје* му рѣко, ама дѡста не му бит док је жив. — Чѡвек се бије сас *лакрдѣјом*, а во сас стѡпцем. — Отѡт је остѡла *лакрдѣја*: Гојб. Има једна *лакрдѣја* старинскѡ. — Нећу, после да не бидне *лакрдѣја*. — У В. и у RJA. *lakrdija* ж.

лакрдѣсане, а ср. разговор: Чује се *лакрдѣсане*. — У В. и у RJA. *lakrdisane* ср. али се по значењу у неколико разликује.

лакрдѣсат; *лакрдѣшет* несвр. разговарати се озбиљно, забављати се разговарајући се: Шта чините? — Ете; вѡла, *лакрдѣшемо*. — Што не сврѡтите мало да *лакрдѣшемо*? — Куд нега сам *лакрдѣсао*. БМ. — По то су ѡни *лакрдѣсали*. — У В. и у RJA. *lakrdisati*, *lakrdisem* несвр., али се нешто разликује по значењу.

лактѣт, *лактѣм* несвр. имати наклоност, привлачност ка нечему: Нѣкад му не *лактѣ* срце за рабѡту, но све за

ђавѡлштине. — У В. и у RJA. и.

лѡла, *лѡлѣ* м. у неким породицама деца тако зову свога оца: Штѡ нешто ти у *лѡлѣ*? БМ. — Мој *лѡла* има дућан. — *Лѡле* вок. једн. — У В. 2. *Лѡле* м. У RJA. и. *lala* ж. и 2. *lala* м. Реч је дошла без сумње из тур. где је *lala* им. васпитач, човек коме је била дужност да провађа, надзирава и васпитава нечије дете. *лѡлин*, *лѡлина*, *лѡлино* присв. прид. од *лѡла*: Дом сѡм улѣгла у *лѡлин* обѡр. БМ. — У В. и у RJA. и.

Лалица, е ж. у ДК: записано 1773 год. у Призрену: Писа Лалица ѡ грош својин Кѡста и Митрѡ.

Лалош, а м. име узабележено у ДК. 1766 год. у с. Кашљу: Писа Лалош ѡ гроша. — У В. и, у RJA. *Laloš* м.

лѡм глас којим се подражава лајању пса. Фиг. каже се за непријатне туђе речи: Пѡчео тунѡ: *лѡм*, *лѡм*, да ти се згади негѡв разговор. — У В. и у RJA. и.

лѡмба, е м. *лѡмбѣ* ж. фабричка светиљка у којој сагорева петролеум: Иди ми купи једно шйше од *лѡмбе*. — Шйрит за *лѡмбу*. — У В. и, у RJA. *lambra* ж.

ламбѡрѣт, *ламбѡрим* несвр. лапарати, разговарати што му драго: Кад неко збѡри *лам*, *лам*, ми вичемо: немѡ да *лам*